

meenschapsleven, dat het niet zelden chaotische wanorde en Babylonische spraakverwarring veroorzaakt. Dat het zichtbare kwaad dat het aansticht, nog niet erger is dan de nuchtere werkelijkheid te zien geeft, is dan ook voor een deel slechts te verklaren uit een eigenaardig corraolief in onze menselijke natuur, waardoor wij nog wel eens terugschrikken voor de uiterste consequenties van onze eigen beginselen. Veel mensen plegen nu eenmaal door de bank radicaler in woorden dan in daden te zijn.

Geen wonder derhalve dat menig gereformeerde met zekere ontsietenis waarnaemt, hoe ook in onze eigen kring dit subjectivisme veler geest heeft en met name op menig jongere sterke bekoring uitoefent. Ernstige waarschuwingen worden van den kansel en in de kerkelijke pers gericht tegen dit opdoemend gevaar, en zeker niet zonder goede reden. Toch ligt er in het optreden tegen dit kwaad evenwel soms iets eenzijdigs, iets louter negatiefs, waardoor het, hoe goed ook bedoeld, wel eens het omgekeerde uitwerkt van wat het beoogt. Hoe noodig het toch mag wezen, elkander voortdurend te wijzen op de troebele bron van de beginselen waaruit het subjectivisme in het algemeen opkomt, dit mag ons toch niet ertoe verleiden, het betrekkelijk goede dat erin schuilt, dood te zwijgen. Reeds de billijkheid eischt dat wij aan dit goede volle recht doen, terwijl bovendien praktische zin ons erop bedacht moet doen zijn, het als aanknoopingspunt te zoeken om van daaruit deze strooming die zoover afvoert van de zuivere lijn, weder in de rechte d.i. schriftuurlijke bedding te leiden. Negatief dus niet alleen, maar ook positief. Broken niet alleen, maar ook bouwen. Troffel en zwaard.

Doch is er dan toch waarlijk iets goeds in dit subjectivisme? Oordeel zelf, lezer. Ik spreek nu nog niet eens van het betrekkelijk recht dat zij hebben die, min of meer moede van een strak voorwerpelijke, soms wel eens te eenzijdig dogmatische prediking, hun liefde voor de kerk wat bekoeld en hun sympathie voor vrijer geestelijke samenleving wat aangewakkerd gevoelen.

Maar wat van meer belang is: diagenen onder ons die met name op kerkelijk gebied opkomen voor zekere wetten die het subject en het subjectieve heeft, hebben niemand minder dan Calvijn aan hun zijde. Zelfs meen ik te mogen staande houden dat het hedendaagsche subjectivisme, voor een deel althans, de doorwerking is van een reformatoisch beginsel, waarop inzonderheid de man van Genève het rechte licht heeft geworpen. Zeker, ik voeg er aanstands bij: een doorwerking die, tengevolge van tal van vreemde invloeden, is scheef geraakt en ontwaard. Wanneer het beste baderft, wordt het 't slechtste. Doch dit plaatst ons als geesteskinderen van Calvijn juist voor de taak om, voorzoover dit mogelijk is, het kostelijke van het snoede te scheiden. Het is langs dezen weg dat wij zeker inzicht kunnen ontvangen ten opzichte van het onderwerp dat ik in een viertal artikelen hoop te behandelen: kerkelijk leven en christelijke vrijheid.

T. FERWERDA.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Behandeling van de Zending op de Ger. Jongelingsvereniging.

II.

Het staat o.i. wel vast, dat de keuze der onderwerpen niet eenzijdig historisch of theoretisch mag zijn. Over het algemeen wijden onze verenigingen, die de zending behandelen, schier alleen hun aandacht aan de historie. Dit nu levert bezwaar op. De meeste leden hebben niets aan de opsomming van namen van zendingsleiders, zendelingen, zendingsverenigingen, zendingsposten enz., en jaartallen zijn oven spoedig vergeten als aangehoord. Zulk een wijze van behandeling dooft, of tenminste dooft de belangstelling; het wordt dan alles dor en droog, saai en taai. Bovendien biedt zulk een historische inleiding geen voldoende stof voor bespreking. Dat het in strijd zijn zou met het karakter der jongelingsvereniging, zouden wij echter niet gaarne beweren. Nu hebben sommigen geprobeerd deze bezwaren te ondervangen, door het vertellen van allerlei verhaaltjes van ontmoetingen en bekeeringen; doch zoo krijgt men nooit een juist en volledig beeld van de zending; het vervalscht zelfs de voorstelling van de zending, die wij moeten hebben; het houdt ook de jongelingen oppervlakkig en drijft ze in den methodistischen hoek. Daarmee willen wij niet gezegd hebben, dat dergelijke verhalen geheel achterwege moeten blijven, maar zij mogen slechts dienen ter illustratie van moeilijke punten, gevaren, uitreddingen en zegenrijke vruchten.

Heeft men zich te wachten voor eenzijdig historische behandeling, ook hoede men zich voor de fout alleen te willen theoretiseeren. Prachtig geeft het schijnbaar voorbeeld, want bij een principieele of theoretische behandeling is er meer stof tot bespreking; over de principe's zijn sommigen al heel spoedig klaar met hun oordeel, terwijl als het op feiten aankomt de onkundige stommetje spelen moet. Het behoeft zeker echter geen betoog,

dat het onmogelijk is zonder kennis van zaken over de verschillende principe's te oordeelen. Men kan er wel wat over praten, maar de wijze van behandeling werke dit oppervlakkig en onverantwoordelijk doen niet in de hand. En dan zwijgen wij er nog van, dat de uiteenzetting der beginselen onvruchtbaar wezen zal, indien er niet het licht der historie op valt.

Het zal dus gewenscht zijn, dat men de historie met de theorie huwe; men behandelde de geschiedenis zoo, dat de beginselen duidelijk uitkomen. Geen dorre opsomming van feiten en getallen mag worden gegeven, wat trouwens totaal nutteloos is; doch men kiese als regel een geschiedkundig onderwerp, dat ons de verwerkelijking van één of meer beginselen toont. Zeer gemakkelijk is dit niet, maar toch niet onmogelijk, en in elk geval belangrijk en vruchtbaar. Men ziet dan de principe's levend worden en vruchtdragend zijn; de feiten bewijzen het in aantrekkelijke illustratie, welke machtige problemen zich hier voordoen. Men kiese dus zijn uitgangspunt in de geschiedenis, en zette deze in verband met de vraagstukken, die eraan ten grondslag liggen. Dit zal nog leerzamer worden, indien men met vergelijkingen en tegenstellingen weet te werken; het zal het inzicht verhelderen en de aandacht gaande houden, indien zij aantoonen, hoe het in die bepaalde periode anders (beter of minder goed) toeging, dan in een andere (vroegere of latere) periode.

Natuurlijk zal men zich niet slaafs aan dezen regel kunnen houden; er zijn vraagstukken, die een afzonderlijke behandeling verdienen, b.v. kerkelijke of genootschapszending, landontginning, medische dienst enz., doch ook in dit geval mogen de voorbeelden ter toelichting allerminst ontbreken. Dus geen oppervlakkige vertellerij, evenmin een droge betoogrij, maar beiden: vertellen en betoogen in gelukkige eenheid saangevat, zal wel de methode van de behandeling der zending zijn.

Vraagt men naar de stof die moet worden behandeld, dan zijn wij van gedachte, dat het wenschelijk is den loop der historie te volgen, maar vooraf te onderzoeken, wat de Schrift van de zending leert. Wij achten het alzoo niet goed, alleen de tegenwoordige zending te nemen, en de zending in het verleden een plaatsje te geven bij de kerkgeschiedenis; zoo krijgt men geen overzichtelijk geheel, en komt de oude zendingshistorie onwillekeurig in het gedrang.

Wij stellen het ons als volgt voor: eerst wordt een inleiding gegeven over de zending in de H. Schrift; daarna wordt de geschiedenis en vooral ook de methode der zending in den na-apostolischen tijd geschilderd; eindelijk moeten de twee hoofdpunten uit de Middeleeuwen naar voren gebracht, n.l. de zending onder de Germanen (o.a. Bonifatius) en onder de Mohammedanen (Raymond Lullus). Wij zouden het ook niet ondienstig achten, indien na de bespreking van de zending in de H. Schrift een aparte inleiding werd gegeven over de Geref. beginselen der zending, gelijk die te vinden zijn in de Acta der Generale Synode van Middelburg 1896, De Macedoniër, Januari 1912, J. H. Gunning Hedendaagsche zending in onze Oost (2e druk); doch het is natuurlijk ook goed, deze beginselen te behandelen, als men aan de uiteenzetting der Geref. zending is toegekomen.

Aan de zending der Ger. Kerken in Ned. O. Indië in de 17e en 18e eeuw moeten twee inleidingen worden gewijd; wegens de belangrijkheid en uitgebreidheid zullen ook meerdere inleidingen noodig zijn voor de Zendingsgenootschappen, hun ontstaan, beginselen en actie in ons land, en hun arbeid op Java en de Buitenbezittingen; is er bijzondere voorkeur, dan is er natuurlijk niets op tegen één of meerdere der genootschappen afzonderlijk te behandelen.

Naar ons gevoelen beperke men de onderwerpen na de Middeleeuwen tot de zending van ons land; als men zijn taak heeft afgewerkt kan het nuttig zijn een terrein buiten onze koloniën te behandelen, b.v. de zending in China of Korea.

Als Nederlanders onderzoeken wij eerst het werk in onze bezittingen, maar als Geref. Nederlanders vragen toch bovenal Midden-Java ten Zuiden en Soemba onze aandacht, belangstelling en toewijding. Overvloedige stof wordt geboden o.a. door de artikelenreeks van ds. Bakker in „De Macedoniër” 1912 en van ds. Pol 1920 en 1921, over Midden-Java, terwijl ds. Hangelbroek een boek over Soemba uitgaf, en ds. D. K. Wielenga vele artikelen erover schreef in verschillende jaargangen van „De Macedoniër”.

Eindelijk geve men ook over enkele onderwerpen een afzonderlijke inleiding, b.v. schooldienst, medische dienst, de Ned. Zendingsstudie-Raad, Bijbel- en tractaatverspreiding, Zendingsconsulaat, enz.

Wij gelooven, dat het na het bovenstaande niet meer noodig zal zijn een rooster van de te behandelen onderwerpen te geven; staat men er echter op, dan zijn wij daartoe nog bereid, indien de redactie geen bezwaar maakt tegen het innemen der kostbare plaatsruimte.

In een slotartikel hopen wij nog een model-schets te plaatsen. Daar ons blad geen zendingsblad is, kan ik slechts één schets als voorbeeld geven, maar ik ben bereid in het Geref. Jongelingsblad of in een ander, bepaald zendingsblad, een

heele reeks te geven. Een opgave van eenige literatuur hopen wij aan ons laatste artikel toe te voegen.

A. J. P.

J. D. WIELENGA.

N. B. In de „N. Holl. K.” bespreekt (ds.) W. B. Reukelaar ons stukje over het ontslag van dhr. Dijkema. Hij weersprekt onzen indruk, alsof de deputaten niet met het noodige beleid te werk zouden zijn gegaan en „vermoedt, dat ds. Wielenga weinig moeite heeft gedaan om zich aan dien indruk te ontworstelen”. Als wij ons maar tot de deputaten om inlichtingen hadden gewend, dan zou die indruk wel overwonnen zijn geworden. Ik kan ds. B. W. de verzekering geven, dat ik mij zacht heb uitgedrukt, toen ik sprak van „een indruk”, en dat deed ik opzettelijk, omdat het er mij niet om te doen was, om de deputaten hard te vallen. Daarbij heb ik wel inlichtingen ingewonnen, zij het ook niet bij de deputaten; voordat ik het artikel naar de drukkerij zond, heb ik het laten lezen door iemand, die zeker evengoed op de hoogte is als de deputaten; zijn er geen drie zendingen met verlof in ons land, en ook de heer Dijkema zelf, om mij tot één van hen om inlichtingen te wenden? Ik moe' dan ook mijn „indruk” handhaven, want het stukje van ds. W. B. heeft mij niet van dwaling overtuigd, en de genoemde feiten zijn niet bestreden. Daar de redactie een debat over zendingskwesties in een niet-zendingsblad als „De Reformatie” niet wenschelijk acht, moet ik het bij deze opmerking laten.

W.

De noodtoestand van den Evangelisatie-arbeid in Duitschland.

Onze oproep vond weerklink.

Dankbaar vermeld ik de volgende giften voor de Breslauer Stadtmission:

Van B. L. te G. 100 mark; A. L. te V. f1; W. B. te R. 500 mark; M. v. d. S. te D. f250; J. F. de V. te A. f5; K. B. B. te d. S. f1; W. v. W. te d. H. f250; J. H. M. te A. f5; L. S. te A. f5; N. A. te S. f1; W. H. te H. f1; F. te A. f25; P. F. v. d. S. te H. f2; A. E. te V. f1; G. v. d. K. te E. f10.

B. WIELENGA.

LITERATUUR EN KUNST.

De moderne roman.

II. De auteurs.

In mijn vorig artikel wees ik er op, hoe de moderne roman in de beginselen die hij voorstaat spiegel is van zijn tijd; hoe hij de absolute vrijheid van handelen opzocht voor de moderne jonge vrouw en het doen schildert als den weg, die naar de verwezenlijking van dit ideaal voert.

Nu ligt in deze zoo speciale strekking en in de duidelijk uitgesproken bedoeling een aanwijzing, in welke richting we de auteurs van den modernen roman moeten zoeken. De gloed van overtuiging, die u van schier elke pagina tegenschittert, zegt u, dat die auteurs geen belangeloze toeschouwers zijn, die een proces beschrijven, dat zich voor hun oogen voltrekt, maar dat ge hier te doen hebt met een opzettelijk bedoelde weergave van eigen beginselen. De schrijvers moeten menschen zijn, die zelf leven in die vrijheidsgedachte en haar een onmisbare levensfactor achten. Eenmaal zoover, ligt de conclusie voor de hand: de auteurs zijn zelf jonge modernen, die in haar boeken gestalte geven aan heur eigen wenschen, ze als het ware objectiveren, door andere personen dragers ervan te doen zijn.

Inderdaad zijn vele nieuwere romans door vrouwenhand geschreven; in elk geval hebben de sterkst sprekende typen een vrouw tot auteur.

Schrijfsters als Emmy van Lohorst, Jo de Wit, Julia Frank, Albertine Draayer—De Haas, Elisabeth Zernike hebben zich alle aan de moderne romankunst gewijd en goede vertegenwoordigers van de soort geleverd. En dan zijn er nog heel wat meer vrouwelijke auteurs, die niet zoo ver gaan als de genoemde, maar toch ook in hetzelfde genre werken.

Trouwens, het is heel opmerkelijk hoe vele schrijfsters onze tegenwoordige literatuur-geschiedenis vermelden moet. Al zijn ze niet alle romanschrijfsters (gelukkig niet!) en behooren ze dus in een artikel als dit niet te worden aangehaald, ik veroorloof mij toch in dit verband op het verschijnsel in 't algemeen te wijzen en even er over te spreken. Wanneer ik slechts de bekendste noem krijgt ge al een heele rij: Augusta de Wit, Marie Metz—Koning, Margo Antink, Anna van Goch—Kaulbach, Anna de Savornin Lohman, Jeanne Reyneke van Stuwe (Mevr. Kloos), Ina Boudier—Bakker, Top Naef (Mevr. v. Rhijn—Naef), Carry van Bruggen, Annie Salomons, Sara Bouterse. En dan zijn er nog vele minder bekende te noemen als Marie Gijzen, Marie Koenen, Nine van der Schaaf. Al deze auteurs schreven prozawerk. Maar naast haar staat een heel getal dichtersessen, van wie ik slechts noem: Hélène Swarth, Mevr. Roland—Holst, Marie Boddaert, Albertine Steenhoff—Smulders, Jacqueline van der Waals. (Sommige van haar gaven ook prozawerk, gelijk enkele der straks genoemden tevens verzen hebben geschreven). Zulk een veelvuldigheid kan niet toevallig zijn; er moet een

bepaalde oorzaak wezen die zooveel vrouwen er toe dringt zich te uiten in geschrifte. Mevr. Jo van Ammers-Kueller (zelf verdienstelijk schrijfster) geeft die oorzaak aan in een harer lezenswaardige artikelen in „De Socialistische Gids”. Ze zegt daar dit: „Voor een deel zullen sociale omstandigheden hier oorzaak zijn; „schrijven” is in Holland een luxe-haantje, waarmee de meest ijverige en succesvolle nog niet in zijn onderhoud kan voorzien; en waarvoor de vrouw, die de strijd om het bestaan in veel gevallen minder dwingt, dus eerder tijd zal kunnen vinden; maar ongetwijfeld werkt daarbij sterk de steelende overtuiging, dat al wat „de vrouw” te zeggen heeft, belangrijk is; dat steeds onze getuigenissen met gedegen aandacht worden aangehoord en ontleed, en dat elke vrouw, door het uitspreken harer diepste en innigste gevoelens en overtuigingen, iets te niet doet van het vele onware en onjuiste, dat (ook al weer) door normen en conventies, als specifiek „vrouwelijk” gekenschetst of veroordeeld werd.”

Onder verontschuldiging voor het citaat wijs ik u erop, dat ge toch ook hier de moderne gedachte voelt, die trouwens bij al de genoemde schrijfsters tot uiting komt (natuurlijk met belangrijk verschil in graad). En dat kan ook wel niet anders, want evenzeer als deze strooming een vrucht is der emancipatieleer, evenzeer heeft deze als logisch gevolg met zich gebracht dat de vrouwen gingen schrijven en dichten, juist de vrouwen. En dat verklaart weer het veelszins propagandistisch karakter van vele der geschriften.

Nu wijst Mevr. v. Ammers-Kueller verder op het feit, dat „vele onzer mannelijke auteurs hun „visie” van de vrouw hebben gepast en gevormd naar het beeld dat de vrouwen zelf hebben opgebouwd”. Ook dit is belangrijk genoeg, om het hier even aan te halen. Want inderdaad komen in heel wat werken van mannelijke auteurs dezelfde naar vrijheid jagende vrouwen voor, waardoor men zou kunnen gaan meenen, dat deze moderne literatuur-figuur niet speciaal het werk is van vrouwelijke auteurs. Maar dan toont U deze aanhaling 'tenjuiste van die meening en bewijst, dat de moderne vrouw in de literatuur wel degelijk schepping is van vrouwen. Dat troosteloos zoeken naar inzicht in de omringende verhoudingen naast 'felle bevechten van „ouderwetsche” denkbeelden, waaronder ze altijd gevangen gelegen hebben, is hier zoo typisch vrouwelijk. De overtuiging schijnt wortel gevat te hebben, dat de vrouw ook in de literatuur een eigen roeping heeft te vervullen, n.l. de oude sleurbegrippen op te ruimen en de haterlijke vooroordeelen omver te werpen. En dat moet dan geen half werk zijn, want dan is nog niets bereikt; geen geven en nemen, geen transigeeren, maar doen, alleen en radicaal doen.

Met name nu toont de moderne roman deze roeping. In een figuur als Hellen uit „De Branding” jaagt een drang naar vrijheid, naar verzet tegen alles wat die vrijheid belemmeren wil, een behoefte nu eens te zeggen met woorden en daden hoe men staat tegenover 'leven, eigen bruisende individualiteit eens te doen zegoveren over doode en verstijfde etiquettevormen. En dat is natuurlijk de mentaliteit van de schrijfster.

Nu is er ongetwijfeld iets in deze opvatting dat echt is, dat ook den naam verdient van kunst. Want ware kunst moet gemoedsuiting zijn, moet geboren worden uit de behoefte, te zeggen wat er leeft, diep in de ziel. En dat voelen we stellig in deze vrouwenliteratuur. Maar oneindig groter is in dat fanatisme het gevaar, omdat het zoo meesleept, omdat het zoo subjectief is, omdat het zoo heelemaal niet rekenen wil met omstandigheden en verhoudingen, bovenal, omdat het zoo vierkant zich stelt tegenover alles wat den christen heilig is. Het klinkt zoo zeldzaam verleidelijk, dat we alles, wat ons hindert te handelen naar ons idee, maar op zij moeten staan, omdat 'conventie, vormdwang, verouderd, stijf is, maar 't dunkt zoo te eenenmale in tegen den wandel, die een christen betaamt. De syrenenzang is zoo bijzonder welluidend, dat het land van beloften voor ieder open ligt, die de staketsels maar durft verbreken — maar dat zijn veelal juist de inzettingen door God zelf geordeneerd. Zoo wordt de leer, die de moderne roman predikt een gapende afgrond op den levensweg der jonge vrouw. Het individualisme dat hij wil is allergevaarlijkst, omdat de beoordeeling van wat kan en mag wordt verlegd naar het eigen, dikwijls al omneveld oordeel. Zelfstrijd, aarzeling, omdat het geweten waarschuwend klopt, worden weggelaten. Er blijft niets meer over van wat te allen tijde het vrouwelijk sieraad is geweest, haar schroom, haar ingetogenheid, haar door liefde ontvonkte wederliefde, 't wordt een grijpen met ruwe, schennende hand, die alle teervrouwelijks heeft verloren — en een heel diep vallen.

Dit wat betreft de grondidee. Maar nu is er nog heel veel aan gelegen, hoe dit alles wordt gezegd; kiesche woorden kunnen veel dat ruw, stuitend is bemantelen, men kan duidelijk genoeg zijn, zonder nog alles te zeggen. Maar zelfs dit schijnt te behooren tot de conventie, die voor de moderne vrouw zoo verachtelijk is. Henri Borel, bekend schrijver zelf („Wijsheid en Schoonheid uit China”, „Levenshonger” etc.) bespreekt de moderne romanliteratuur in een recensie van één proeve

er van. Daar zegt hij over den toon dezer boeken dit: „de auteur laat nu en dan z'n personen spreken over die (bedoeld zijn seksuele) dingen op een... realistische, nu en dan naar 't studentikoze, en zelfs wel eens ploerige zweemende manier, die een enigszins pijnvoelend mensch het boek een oogenblik met afkeer doet ter zijde leggen. Het seksuele wordt er in opgevat op een manier, die ik de enkel animalistische zou willen noemen, als een functie, een behoefte, dierlijk naar bevrediging zoekend...”

En dat betreft boeken die door vrouwen geschreven zijn! Als een man, die van neutraal standpunt de dingen bezie, zoo oordeelt, hoe moet dan de indruk zijn op het gemoed van hem, wiens zienswijze door het goddelijk element wordt overweld. Wat schrijft het uw ziel, dat dergelijke gedachten vloeien uit de pen van vrouwen en aan jonge vrouwen worden ingegeven. En wat zijn alleen daarom geeds die moderne romans tegen draads. Borel roept uit aan 'teinde van dit stuk: „hoe is 't mogelijk, dat een vrouw dit alles zoo precies weten en schrijven kan” en gij prevelt vol verbazing die vraag hem na.

Hebben dan die dames-schrijfsters (want haar kennis van toestanden en verhoudingen in hogere kringen der maatschappij geeft ze recht op dien naam) werkelijk niets beters te beschrijven, dan dat opborrelen van lage hartstochten? En is er voor een vrouw, die zulke bijzondere talenten heeft ontvangen als vele dezer moderne romancières, niets edelers in 'leven rondom, dan haar kunstenaarsblik boeit? Ik kom op de beteekenis dezer romans als literatuuruiting nog wel terug — hier zie ik ze als weergave van gemoedsstemming, als werk van de auteurs... van vrouwen!

Werkelijk, als er één wapen tegen de romans in 'algemeen (ik bedoel dus niet van christelijk standpunt) te trekken valt, dan is 't het auteurschap. Nog altijd is, ook voor onzen tijd, ondanks emancipatie-buitenissigheden en politieke charlatanerie, de vrouw de verspersoonlijking van het idee. Zij is in de schatting van ons, mannen, de natuurlijke vijandin van wat laag en minderwaardig is. In den kring, waarin de vrouw verschijnt, wordt de toon mechanisch een andere dan die, welke onder-mannen-alleen heerscht; dadelijk komen de uitdrukkingen op ander peil (waarmede volstrekt niet gezegd is, dat ze te voren op een laag peil stonden) en dat alles, omdat de vrouw, de echte vrouw, is de samenvatting van al wat lieflijk is en wel luidt.

En nu valt de moderne vrouw in en door de romans geheel uit dien toon, doet en denkt, wat we voor haar afschuwwekkend geloofden. Vergoelijk dit nu niet door te spreken van realistische kunst, want de ware realistische kunst heft niet het lage in de menschenziel omhoog, opdat men daarin zijn banier zal zien, waaronder men strijden moet — ze is daar te objectief voor. Zeg ook niet, dat er toch zulke meisjes, als in de romans met werkelijk talent beschreven worden, zijn, want er mogen er honderd en helaas misschien duizend zijn, dat geeft niemand het recht, ze ten voorbeeld te stellen aan anderen. Want, al wil ik de schrijfsters niet aanwrijven dat ze dezen tendenz hebben gehad, 'tis in de praktijk toch de vrucht van haar arbeid. En in elk geval zullen vele meisjes haar voorbeeld er in vinden, indien ze niet genadig worden bewaard.

Ik zeg dit alles niet, om de auteurs zwart te maken; ik wil alleen wijzen op het gevaar, dat ze veroorzaken. Terecht zoeken de ouders voor hun opgroeiende dochters voorlichting van vrouwen. Gelukkig ziet men, ook in ons kamp, de waarde van 'tcontact tusschen de oudere en de jongere vrouw, verstaat men, dat de man door z'n gansch andere geestesgesteldheid niet altijd doordringen kan tot 'tmeisjeshart. Tijdschriften als „Christelijk Meisjesleven”, „Christelijk Vrouwenleven”, verenigingen als de „Nederlandsche-Christen-Vrouwenbond” zijn van dit inzicht de gelukkige uitvinding. En boeken, door vrouwen geschreven, zijn zeer gewaardeerde hulpmiddelen in deze richting. Hoe gemakkelijk zou men dan deze romans, die immers door vrouwen geschreven zijn, gewenschte lectuur kunnen achten en geheel te goeder trouw z'n kinderen onder oogen brengen, wat men liefst verre van hun gedachten houden wil. Op dat gevaar wil ik wijzen, juist omdat de auteurs vrouwen en de handelende personen jonge dames zijn.

Behoudens de ernstige bezwaren, die van ethisch en religieus standpunt tegen den roman zijn in te brengen, (waarover in volgende nummers nader) is wat ik thans noemde al reden genoeg, om deze boeken onzen kinderen te onthouden.

Amsterdam.

C. TAZELAAR.

PERS-SCHOUW.

Kuyper I en II.

De onmeedoogende schaar van het plaatsgebrek knipte van mijn vorige Pers-schouw het laatste stuk af. Vandaar, dat ik over het onderwerp, waarmee ik toen eindigde, nu nog even doorga.

Jammer, dat ik uit het mooie artikel van prof. Anema, in „Stemmen des Tijds”, dat schijnbaar

een beetje ongevoelig begon, niet wat overschrijven kon. Maar 'tkwam in de drukke Kerst- en Nieuwjaarsweken op mijn studeerkamer. 'k Kon het niet lezen, maar meer ook niet. Laat ik er bij deze de aandacht op mogen vestigen.

Wat den meesten grooten mannen overkwam, wordt nu ook reeds op Kuyper toegepast. Men begint n.l. na hun dood meestal tusschen meerdere „ik”-ken in hen te onderscheiden. Soms terecht. Vele wijsgeeren hebben in hun leven keerpunten gehad, waarmee men ter dege moet rekenen. Maar soms ook ten onrechte. Zoo schijnt men nu ook van twee Kuypers te willen spreken. Vooral komt dat sterk uit in een artikel in een onzer kerkelijke bladen. Ik zal blad noch schrijver nader aanduiden. Want 'k heb hoop, dat de auteur later er spijt van zal hebben. Dat hij gebreken in Kuyper ontdekt is alleszins geoorloofd, maar dat hij zoo durft generaliseeren en zoo durft oordeelen acht ik onverantwoordelijk. Hij heeft het dan eerst gehad over den mystieken Kuyper. En dan gaat hij voort:

Kuyper was meer.

Hij was ook „Weltmensch”. Helaas in het laatste van zijn leven overwegend „Weltmensch”. Dat heeft hem geen goed gedaan. En het heeft ons geen goed gedaan. Dan... 't is voorbij: Kuyper is dood.

Zijn tijd is om.

Zijn taak is af.

God heeft dezen dienstknecht tot zich genomen.

Zijn verkoren kind in het Vaderhuis.

Kuyper is dood.

Van nu voortaan zullen wij het zonder Kuyper moeten doen.

Daar is een tijd geweest, dat wij ons niet in konden denken, hoe dat wel zou moeten.

Als Kuyper eens kwam te vallen...

't Was in de dagen van den vollen bloei onzer actie.

Ten naastenbij een kwart eeuw geleden.

Hij leek ons zoo onmisbaar toe, immers onvervangbaar.

Wat zou er toch worden van de actie op alle, maar vooral politiek gebied? En wie zou die twee groote lijfbladen, waardoor deze held des geloofs en strijder Gods zijn machtig elan inblies onder de scharen en den invloed zijner verreikende persoonlijkheid oefende, dagelijks, wekelijks, wie zou de „Standaard” en de „Heraut” verzorgen? Zoo was het voor vijf en twintig jaren.

En thans?

Kuyper is dood.

Maar wie neemt er eigenlijk notitie van!

Dit is pijnlijk en ontroerend in hooge mate.

Zullen wij er van zwijgen? Nu? bij zijn dood!

Neen! 't is de vinger Gods, leiding des Heeren.

Op het ontroerende, dat er ligt in de omstandigheden waaronder Kuyper gestorven is dient het volle licht te vallen.

Zei ik teveel, toen ik dit onverantwoordelijk noemde?

„Kuyper is dood. Maar wie neemt er eigenlijk notitie van!” Zoo staat er in dat artikel.

Hoe komen heel Den Haag, heel de Nederlandsche Pers, al die mannen en vrouwen, die op Kuyper graf tranen in de oogen hadden er niet tegen op!

Zeker, het sterven van Kuyper was ontroerend.

Maar niet, omdat, gelijk de schrijver zich nader verklaart, Kuyper zichzelf niet gebleven is, „is onwaard, verwereldlijkt, gedaald in peil”, doch omdat hij stierf als een kind.

Al de goede woorden, die deze scribent aan Kuyper wijdde, kunnen het pijnlijke van zijn andere uitslatingen niet verzachten.

Laster.

Voor impressionistische naturen is het altijd moeilijk om het Schriftwoord in praktijk te brengen: Oordeelt een rechtvaardig oordeel. Maar ook voor menschen die eens tot ons hebben behoord, doch ons hebben verlaten. Dat blijkt nu weer in zake de veronderstelde wedergeboorte. Kras neemt Ds. Landwehr in de „Gereformeerde Kerkbode voor Rotterdam” hen onderhanden, die hiermee onze kerken bestoken.

Mogen wij nu eens even kort zijn.

Wie zegt, dat wij Gereformeerden leeren, dat een kind door den doop wedergeboren wordt, die lastert, hetzij opzettelijk of onopzettelijk.

Wie zegt, dat wij Gereformeerden leeren, dat alle gedoopte kinderen wedergeboren zijn, die lastert, hetzij opzettelijk of onopzettelijk.

De Gereformeerde Kerken belijden, wat al meer dan drie eeuwen door de Gereformeerde Kerken beleden is.

Niets meer, maar ook niets minder.

En dat durft men dan Neo-Calvinisme noemen. Is het geen belachelijke onkunde?

Droeve onkunde.

Belachelijke onkunde durf ik het onderstaande niet noemen. Liever spreek ik van bedroevende onkunde. De heer Wannée, voorganger der Vrije Gemeente in Den Haag, schreef over „Religieuse Levens- en Wereldbeschouwing”. Hij ontpopt zich daarin als monist en belijder van de leer der reïncarnatie. Ds. Hulsman beoordeelt dit geschrift in „De Hervorming” en plaatst onder zijn recensie dit Post-scriptum: